

Presentatie Bavodeel 14 *De Zaak van het ware schoone: Pierre Cuypers' "voltooiing" van de Grote of St.-Bavokerk te Haarlem* door Aad Peters.

Goedemiddag dames en heren,

Hartelijk welkom; wat fijn dat u gekomen bent voor de presentatie van een nieuw Bavodeeltje. Tot onze grote spijt kon de schrijver, Aad Peters, hier vanmiddag niet zijn omdat hij volledig in beslag genomen is door de zorg van zijn moeder. In overleg met Aad hebben we besloten deze bijeenkomst toch door te laten gaan en met zijn instemming neem ik voor hem waar. Voor wie mij niet kent: ik ben Penny Sandford, rondleider en bestuurslid van de Vrienden Vereniging.

"Ik heb mij geërgerd over de schildering der Engeltjes – die zijn totaal bedorven – die schilder mag geen hand meer slaan aan geen figuur – 't is pitoyable! Ik zal met Martin raadplegen of er een middel bestaat om de verf die er nieuw op is gekomen er af te krijgen."

Hier is Pierre Cuypers aan het woord in 1876 die zich in niet mis te verstane woorden beklaagt tegenover rijksadviseur mr. A.J. Enschedé over de kwaliteit van het verfwerk hier in het koor: de tapijtschilderingen, de wapens op de dorsalen en bovengenoemde engeltjes die een tapijtschildering lijken vast te houden. Het slachtoffer van deze tirade was W.A. Franse, huis – en rijtuigschilder uit de Schaghelstraat.

Dit citaat, waarmee Aad Peters zijn boekje opent zet direct de toon: Pierre Cuypers was een man die vanwege zijn grote bewondering voor dit bouwwerk hoge eisen stelde aan de uitvoering van werkzaamheden en zich laatdunkend kon uitlaten over voorgangers waarvan sommigen inderdaad niet erg geschoold waren.

Dat het überhaupt tot een grote restauratie is gekomen mag een wonder heten. Nog in 1874 was de houding van de overheid dat "kunst geen regeringszaak was". Doordat er geen geld beschikbaar werd gesteld raakten gebouwen in verval of werden gesloopt, ook in Haarlem, denkt u maar aan de Haarlemse stadspoorten. Het was vooral dankzij de grote inzet van kamerlid jhr. Victor de Stuers en mr. A.J. Enschedé die benoemd waren in het College van

Rijksadviseurs voor de Monumenten en van Geschiedenis en Kunst dat *de regering zich de zorg begon aan te trekken van de lang verwaarloosde kunst*. Maar toen den Haag overstag was moest er heel wat geduwd en getrokken worden om ook de Provincie en de gemeente mee te krijgen. Victor de Stuers was een begenadigd schrijver van boze, verontwaardigde brieven aan de minister van binnenlandse zaken en het Haarlems dagblad (citaat): "wij hebben de plicht het historisch erfgoed in eere te houden en toe te zien, dat het door onze zorgeloosheid, door onze luiheid, door onze gierigheid niet langzamerhand verslijte en te niet ga." "De werken van Rembrandt, van Potter en zoveel andere schilders zijn lange jaren op de schandelijkste wijze verwaarloosd, voor zover zij niet tegen een handvol Rijksdaalders aan vreemdelingen verkwanseld werden...Duizendmaal erger is het gesteld met de erfenis welke onze Nederlandse architecten ons hebben nagelaten enz enz". Even later: "De Haarlemse hoofdkerk mag onder de vijf of zes groote kerken van Nederland een eerste plaats innemen. Voor ieder die drie weken over architectuur heeft nagedacht, is de verwaarloosde toestand van dit monument even bedroevend als een scheur in Rembrandts Nachtwacht smartelijk zou zijn voor hem, die het Trippenhuis bezoekt." Na 3 pogingen van de Rijksoverheid ging de

gemeente Haarlem akkoord om gedurende 10 jaar een financiële bijdrage te leveren in de kosten van de restauratie.

Mr. A.J. Enschedé speelde op een ander terrein nog een belangrijke rol. Stadsarchitect en uitvoerend restauratie architect A. van der Steur jr. wilde niet werken op de manier die Cuypers voor ogen stond. Hij wilde o.a. vrij zijn in materiaal- en constructiekeuze en deelde de bouwkundige opvattingen van Cuypers niet. Cuypers probeerde bestaande gebouwen te maken tot wat ze idealiter hadden moeten zijn. In zijn ogen waren ze niet af. Hij hanteerde begrippen als “de eene ziel”, een allesomvattende eenheid in stijl, decoratie, iconografie en symboliek – zoals in de middeleeuwse bouwkunst. En hij wilde onze kerk een kathedrale allure geven. Zijn “verrijkingen” zoals aangepaste raamtraceringen, pinakels waar ze eerder nooit waren, vervanging van hele bouwdelen, dienden volgens hem om roem en bloei op te roepen, ter verbetering van de volksgeest. Van der Steur had geen hoogdravende ideologie; zijn ideeën waren gestoeld op praktijkervaring en op wat praktisch gezien de beste oplossing was. Maar de kerkvoogden wilden zowel met Cuypers als van der Steur in zee. Dat er voor mr. A.J. Enschedé een rol als bemiddelaar was weggelegd moge duidelijk zijn.

Niet alleen de buitenkant van de kerk werd grondig gerestaureerd en veranderd. En als we hier in het koor om ons heen kijken zien we overal de hand van Cuypers; de bekroning van het koorhek, de kandelaars tussen de spijlen, de tapijtschilderingen en de wapens op de dorsalen, de kas van het koororgel, de traceringen in de ramen, de vlaggen langs de pilasters, ja zelfs met het gewelf schijnt hij zich te hebben bemoeid.

Aad Peters verstaat de kunst om een stukje geschiedenis van deze kerk (1875-1918) zo boeiend te vertellen dat je wel door moet lezen. Hij citeert de hoofdrolspelers vaak waardoor een misschien saai verhaal over een restauratie ineens spannend wordt. Hij heeft 3 jaar lang grondig onderzoek verricht en het resultaat mag er zijn. Dit is alweer het zesde Bavodeeltje van zijn hand, nog afgezien van het stripboek “*De Basilisken slaan toe*”. Het bestuur van de Vereniging dankt hem daar voor en hoopt dat er nog vele zullen volgen!

Graag wil ik het eerste exemplaar uitreiken aan iemand die in deze kerk een functie bekleedt die 150 jaar geleden niet bestond. Hij is degene die de bouwtechnische kant van de Bavo nauwlettend in de gaten houdt, onderhoud laat plegen waar nodig, op diplomatieke wijze partijen bij elkaar brengt om samen grote klussen aan te pakken of om geld binnen te halen, op charmante wijze omgaat met de meest uiteenlopende groepen mensen, kortom, iemand die met verstand van zaken de kerk in een staat van onderhoud laat verkeren waar de heren Cuypers en van der Steur jaloers op zouden zijn geweest. Helaas gaat hij het hoger op zoeken en moeten wij maar afwachten wie voor onze Bavo gaat zorgen, maar voor nu als aandenken, namens Aad Peters, voor Tony Jansen....

Penny Sandford, 8 september 2018.